

מבארת הגמרא שהדין הבא הוא פשיטא:

אם מכר אדם את הקרקע, ושייר אילנות לפניו אפילו שני אילנות או אחד בלבד –

יש לו גם את הקרקע כדי מחיית האילנות וצורכם, וגם אם יבשו ייטע אחרים במקומם.

ואפילו לרבי עקיבא, דאמר בעלמא: מוכר כשהוא מוכר בעין יפה הוא מוכר, ומטעם זה אם מכר אדם בית ושייר את הבור והדות שבתוכו, אינו יכול לילך לבורו עד שיקח לו דרך מן הקונה, כי כאשר מכר ללוקח את הבית, בעין יפה מכר לו, ולא השאיר לעצמו דרך ללכת לבורו –

הני מילי גבי בור ודות, דהא לא מבחשו בארעא [אין מציאות הבור והדות מכחישים את קרקעו של הלוקח], ונמצא, שכאשר מכר לו לא היה נצרך להשאיר לעצמו זכות כל שהיא בקרקע החוזיק שם את בורו, שהרי אינו מזיקו כלל, ולפיכך לא השאיר לעצמו

דרך בקרקע לילך לבורו.

אבל אילנות

דקמבחישי בארעא, עצם מציאות שרשי זל-ב האילנות בקרקע מכחישים אותה, וגם מעכבים את המחרישה, הרי בהכרח דשיורי שייר לעצמו זכות בקרקע, דאי לא שייר, לימא ליה "עקור אילנך שקול וזיל", שהרי אם לא השאיר לעצמו בקרקע כלום, יתבענו קונה הקרקע לעקור את אילנו; והיות ובהכרח שייר לעצמו זכות בקרקע, אם כן שייר לעצמו את כל הקרקע הנצרכת לאילנות.

ואם מכר שני⁽¹⁾ אילנות ושייר המוכר קרקע לפניו בפירוש, שכך אמר לו "האילנות אני מוכר לך, ואילו את הקרקע אני מעבב לעצמי"⁽²⁾.

הרי דין הקרקע, תלוי בפלוגתא דרבי עקיבא ורבנן בעלמא, אם מוכר בעין יפה מוכר או

קרקע, הרי כשם שמכר לזה בעין יפה כן מכר לזה בעין יפה, ויש לו לבעל האילנות זכות בקרקע.

ולשיטת התוספות שהנידון אינו על קנין אלא על חזקת שלש שנים, דברי רב פפא מתפרשים שיש לו זכות לטעת אחרים במקומם בלבד, אך בקרקע אין לו כלום, היות והשני החזיק שלש שנים בקרקע.

1. אבל אם מכר לו שלשה, אפילו רבי עקיבא מודה שיש לו זכות בקרקע הנצרכת לאילנות, רשב"ם.

2. כן פירש הרשב"ם, וכתב כן, משום שבהמשך הגמרא הרי מבואר, שדין זה הוא אפילו לרב

"וכגון שכל הקרקע צריכה לאילנות", משמע, שכל הקרקע היא בכלל תחתיהן וביניהן כמלוא אורה וסלו, כן משמעות לשון הרשב"ם, וכן מסתבר בכוונתו, וראה מה שנכתב בהערה לעיל על מה שכתב הרשב"ם כאן שהם נטועים עשרה לבית סאה], ופירוש זה מתאים עם מה שכתב הרשב"ם לעיל שכל הקרקע היה צריך לאילנות; ובפירוש ראשון פירש, שהנידון הוא באופן שאין כל הקרקע צריכה לאילנות, וקנה זה חצי קרקע היינו את הקרקע הנצרכת לאילנות, וזה קנה את השאר.

והוסיף הרשב"ם, שאפילו אם לא היו אלא שני אילנות [שאם קנה אותם מהמוכר המשייר את הקרקע לפניו, היה הדין שאין לו זכות בקרקע], מכל מקום היות ומכר לזה אילנות ולזה

לא!

לרבי עקיבא דאמר בעלמא "מוכר בעין יפה מוכר", אית ליה לבעל האילנות זכות בקרקע ליטע אחרים במקומם אם יבשו.⁽³⁾

ואילו לרבנן דאמרי בעלמא: מוכר בעין רעה מוכר, לית ליה לבעל האילנות זכות בקרקע אלא לקיים שם את אילנותיו, ואולם לכשיבשו האילנות, יכול לומר לו המוכר: "עקור אילנך שקול וזיל".

מוסיפה הגמרא ומבארת:

א. לרבי עקיבא אית ליה לבעל האילנות זכות בקרקע, ואפילו לרב זביד דאמר בעמוד א, שאם מכר אילנות לזה וקרקע לזה אין לו לבעל האילנות כלום בקרקע, הני מילי התם גבי שני לקוחות, שמכר לזה את האילנות ולזה את הקרקע, ומשום דאמר ליה בעל הקרקע לבעל האילנות:

"כי היכי דלדידי לית לי באילנות, לדידך נמי

לית לך בקרקע, נכשם שאני אין לי זכות באילנותיך, כך לך אין זכות בקרקעי" – אבל הכא כשמכר את האילנות, ולא מכר לאחר את הקרקע, אלא שייר אותה לפניו אמרינן ד"מוכר בעין יפה מוכר".

ב. לרבנן לית ליה לקונה האילנות זכות כל שהיא בקרקע ואף לא ליטע במקומו, ואפילו לרב פפא דאמר גבי שני לקוחות: יש לו לבעל האילנות זכות בקרקע, הני מילי גבי שני לקוחות, דאמר ליה בעל האילנות לבעל הקרקע "כי היכי דלדידך זבין בעין יפה, לדידי נמי זבין בעין יפה, כלומר: כשם שלך מכר את הקרקע בעין יפה והרי היא שלך לעולם היא ופירותיה, כך כשמכר לי את האילנות בעין יפה מכר לי, ונתן לי גם זכות בקרקע".⁽⁴⁾

אבל הכא שאת האילנות הוא שמכר ואילו את הקרקע שייר לפניו ולא מכר לאחר, כל לגבי עצמו "מוכר בעין רעה מוכר" כדי לשייר לעצמו.

שהקונה שני אילנות אין לו קרקע, אין זה אליבא דרבי עקיבא; אבל התוספות חלקו על הרשב"ם, והם סוברים שאותה משנה היא אף לרבי עקיבא, ומה שנחלקו כאן רבי עקיבא ורבנן בקונה שני אילנות היינו "כגון שאין שם קרקע אלא לצורך האילנות, ופירש בהדיא שמשייר הקרקע לעצמו; או בשדה גדולה ואומר בפירוש שכל הקרקע משייר, ולכולי עלמא לא קנה בגוף הקרקע כלום, אלא למאן דאמר "מוכר בעין יפה מוכר" יכול ליטע אחר במקומו כשייבש".

4. פירש הרשב"ם "דאין אדם חוטא ולא לו, למכור לזה בעין יפה ולזה בעין רעה".

זביד, ולזה השמיענו הרשב"ם, דאפילו שייר בפירוש קרקע אין זה כמו מכר לזה אילנות ולזה קרקע.

3. א. נתבאר על פי לשון הרשב"ם, שכתב "לרבי עקיבא אית ליה ללוקח מקום האילנות על הקרקע ליטע אחרים במקומן כשימותו, לרבנן אין לו קרקע, ואם ימותו לא יטע אחרים במקומן", ומשמע, שלא נחלקו אלא אם יכול ליטע אחרים במקומן, אבל אין לו קרקע יותר מזה אפילו לרבי עקיבא.

ב. הסוגיא נתבארה על פי הרשב"ם הסובר שסוגיינתו עוסקת בסתם מוכר שני אילנות לחבירו, ולשיטתו, מה ששנינו לקמן פא א

בנטיעות שהם נטועים בצפיפות, הרי שדין זה הוא, ולענין דין מי שקנה שלש אילנות שקנה קרקע שביניהם:

מכרן לאילנות שבשדה האילן כשהם נטועין **רצופין** יותר מעשרה לבית סאה, **אין** לו לבעל האילנות זכות בקרקע, כי אין זה "שדה האילן" שהרי לעקור ולשרש הם עומדים.

אמר רבי זירא: מה שאמר רבא דבאופן שהם נטועים רצופין לא קנה כלל **כתנאי** היא, במחלוקת תנאים הוא שנוי; דתנן:

כרם שהוא נטוע על פחות מארבע אמות, כלומר, כרם שהוא נטוע בצפיפות עד שאין בין שורה של גפנים לשורה הסמוכה לה ארבע אמות לפחות:

רבי שמעון אומר: **אינו כרם,** והזורע בתוכו אינו עובר על "לא תזרע כרמך כלאים" ואף מותרים הם באכילה.⁽⁷⁾

וחכמים אומרים: אף שנטוע הוא בצפיפות

הדין הבא של הגמרא, שב ועוסק בדיני חזקת שלש שנים, והמשך הוא למה שאמר אביי לעיל לו ב: היו לו שלשים אילנות ממטע עשרה לבית סאה, אכל עשרה בשנה זו ועשרה בשנה זו ועשרה בשנה זו הרי זו חזקה.

אמרי נהרדעי:

אכלן לשלשים האילנות שבשדה האילן, כשהן נטועין **רצופין** [צפופים], דהיינו שהיו נטועים יותר מעשרה אילנות בבית סאה, **אין** לו חזקה כלל באותה שדה ואפילו אם אכלן כולן, משום שאין זו חזקה כדמחזקי אינשי, שאין הם עומדים לאכילה אלא לעוקרם ולשרשם!⁽⁵⁾

מתקיף לה רבא לדברי נהרדעי:

אלא מעתה, **האי מישרא דאספסתא** [ערוגת אספסתא] שהיא זרועה בצפיפות, **במאי קני** לה [באיזו חזקה יקנה אותה]?⁽⁶⁾

אלא אמר רבא: אם יש מה לחדש דין

אורחיה, האי מכחיש בארעא טפי, והאי לא מכחיש טפי".

ובפירוש שני פירש הרשב"ם: "אכלן רצופין", היינו אפילו שלא נטע אלא עשר נטיעות בבית סאה, ומשום שהדרך הוא ליטע עשר נטיעות בבית סאה, ואחר כך מפזרים את הנטיעות על פני שטח גדול יותר, כדי שלשה אילנות לבית סאה; ואמרי נהרדעי, שאכילתן כשהן נטיעות אינה אכילה, כיון שעתידים להתפזר; וזה הוא שמקשה הגמרא מאספסתא, שאף היא זורעין אותה בצפיפות ושוב מפזרים.

7. כן היא שיטת הרשב"ם בגפן יחידי; אבל

5. כתב הרשב"ם "מכרן רצופין אין לו קרקע, כגון שנטועין יותר מעשרה בבית סאה, דהכא לא אמרינן הקונה שלשה אילנות קנה קרקע, דאין זה שדה האילן דלעקור ולשרש קיימא", והיינו כמבואר בהמשך הסוגיא אחר תיקון הגמרא בדברי רבא, לפי פירוש רשב"ם; אך ראה את שיטת התוספות לענין קנין בדבריהם לו ב ד"ה ממטע, וראה עוד שם מה שהביא בשם הרשב"ם.

6. כתב הרשב"ם, שאין זו פירכא טובה, ו"במילתא בעלמא הוא דמוקי להו לנהרדעי" ומשום שחלוק עליהם בסברא, שהרי אין הנידון דומה לראיה, כי "האי אורחיה והאי לאו

זל-א

מתקיף לה רבא:

והלוא היות ושנינו שהמוכר אילן בודד לחבירו לא קנה קרקע, אם כן משמע שלא קנה קרקע כלל; ודקשיא לך: כיון דלהתקיים בקרקע זו קנה את האילן, נמצא שקנה יניקת קרקע גם ליטע אחר במקומו של זה — לימא ליה בעל הקרקע לבעל האילן:

“כורכמא דרישקא [מין ירק הוא, שדרך למוכרו בקרקע, וכשנגמר הפרי, נוטלו הלוקח] זביני לך, עקור כורכמא דרישקא וזיל, [לא מכרתי לך את האילן אלא כמו שמוכרים כורכמא דרישקא, ומשיבש אילנך עקור אותו, שאהו ולך]?”

אלא אמר רבא: לא קנה תחת האילן אלא בבא מהמת טענה, כשטוען למוכר בפירוש “מכרתי לי את האילן ואת הקרקע שתחתיו ליטע אחר במקומו, ואכלתיה שני חזקה, ולא נזהרתי בשטרי יותר משלש שנים”.

אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי:

ואי לכורכמא דרישקא זבין ליה, מאי הוה ליה למעבד, אם אכן לא מכר לו את האילן אלא כעין שמוכרים כורכמא דרישקא, מה יכול הוא לעשות כדי שלא יחזיק זה באילן, ויטען שמכר לו גם את הקרקע?!

יתירה הרי זו כרם, ורואין את האמצעיים המיותרים כאילו אינן והרי יש בין שורה לשורה ארבע אמות.

והוא הדין שנחלקו לגבי שדה אילן הנטוע בצפיפות, אם שם “שדה אילן” עליו, להיות לבעל האילנות זכות בקרקע, או לא.

ועוד אמרי נהרדעי:

האי מאן דזבין דקלא לחבריה [המוכר לחבירו דקל יחידי], אף שאין לו זכות בקרקע כמי שמוכר שלש אילנות, שיש לו תחתיהן וביניהן כמלא אורה וסלו, מכל מקום קני ליה לקרקע שמתחת האילן משפוליה עד תהומא, [משולי האילן היינו תחתיתו ועד עומק הקרקע בתהום].

ונפקא מינה בזה:

א. אם יבש האילן, יטע אחר במקומו.

ב. אין בעל הקרקע יכול לחפור תחת אילנו של זה ואפילו בעומק אלף אמה, כי הקרקע שתחת האילן קנויה לבעל האילן.

והטעם הוא: כי הואיל ובהכרח קנה זכות בקרקע שיתקיים אילנו שם, אם כן הקרקע היא שלו.⁽⁸⁾

פירוש זה, כי הרי אפילו בשני אילנות לא קנה קרקע, ואפילו ליטע אחרים במקומו, ולכן פירוש שאין הנידון אלא לענין שלא יוכל לחפור זה חלל תחתיו [לעולם, ואפילו כשנעקר העץ, ראה רשב”א], משום דקני ליה עד תהומא; וכבר העירו האחרונים דלפי שיטת רשב”ם בעצמו לעיל הנרי נחלקו רבי עקיבא ורבנן בדין קונה

התוספות כתבו כאן: אינו כרם ואין צריך להרחיק זרע ארבע אמות אלא אשלשה טפחים כעין גפן יחידי, ולענין מי שנטע כרם ולא חללו [שדינו לשוב מעורכי המלחמה כמבואר בפרשת שופטים], דאינו חוזר מן המלחמה.

8. נתבאר על פי הרשב”ם; והתוספות חלקו על